

Úvod do práva pro mediky a další laiky

VLPMI Právní aspekty v medicíně
Lékařská fakulta Masarykovy univerzity

Ročník 2021

Filip Křepelka, PrF MU

filip.krepelka@law.muni.cz

Soustavy pravidel mimo právo

- Vedle práva existují též jiné okruhy pravidel, jimiž se řídí společnost
 - Mravy-morálka (dobré, špatné)
 - Náboženská pravidla (zbožné, hříšné):
 - s vírou v nadpřirozené působení (skutečnost neznáme)
 - Zvyky (tradice) – obvyklé, divné
 - Móda (in,out)

Společenský nátlak a vliv je nástrojem prosazování těchto pravidel.

Právo vedle dalších okruhů pravidel

- Právo se od dalších okruhů pravidel liší
- – uvědoměním, složitostí, prosazování.
- Právo by nedokázalo působit bez mravů a zvyklostí, jsou základem (minimem)
- Právo vychází z mravů, zvyklostí
- Leckde má právo náboženský základ. Též nyní za státy jsou určité ideologie.
- Často se právní a další pravidla doplňují.

Právo a stát

- Stát tvoří obyvatelstvo žijící na určitém území, které se organizuje tak, že vzniká státní moc.
- Prvky: území, obyvatelstvo, státní moc.
- Státní moc: vybraní lidé (funkcionáři orgánů) vytvářejí a prosazují právo a politiku vůči obyvatelstvu na svém území.
- Stát bývá leckdy demokratický, existují ale též tradiční či násilné způsoby uchopení moci.
- Mezinárodní uznání státu jako předpoklad účastenství v mezinárodním společenství a na mezinárodním právu.

Předpis – základní pramen práva

- Hlavní či jediný pramen práva v jednotlivých státech.
- Též normativní právní akt
- Autoritativní ráz: je někomu předeepsán, je určen širokému okruhu osob.
- Písemné zachycení: je zapsán.
- Zpravidla ZÁKON, též různé podzákonné předpisy (vyhlášky, nařízení atd.).

Neobvyklé prameny práva

/1/ Obyčej – nepsané právo, ve většině států nemá žádný význam nebo jej má nanejvýš doplňkový.

- Zjištění a uplatnění obyčeje: z chování a přesvědčení o jeho právní závaznosti. Obyčej samozřejmě může být popsán.

/2/ Soudní či správní rozhodnutí, ze kterých se vyvozuje obecná úprava - precedenty (Velká Británie, Spojené státy americké)

/3/ Smlouva obecně upravující postavení jednotlivců, vzorové smlouvy, kolektivní smlouvy, mezinárodní smlouvy

Obyčeje a (mezinárodní) smlouvy si zachovávají určitý význam v mezinárodním právu

Vztah práva a jazyka

- Právo se vytváří a uplatňuje v příslušném jazyce určitého národa a státu.
- Platí to jak pro písemné zachycení, tak ústní projevy.
- Obvyklá je časová tíseň.
- Právník tedy musí výborně ovládat jazyk slovem i písmem.
- Komunikace mimojazyková (čísla, znaky, symboly atd.) však také existuje a u některých regulací je nezbytná.

Svéráz zachycení práva

- Právní dokumenty vykazují zvláštní rysy.
- Zákony: články, paragrafy, preambule, závěrečná ustanovení.
- Rozsudky, rozhodnutí, smlouvy, doklady všeho druhu.
- Běžně vzory a formuláře.
- Právnícký jazyk: příslušná terminologie, časté používání zkratk, v některých případech odlišný význam některých slov

Pravidlo (norma)

- Požadavek na chování: co se musí, co se nesmí. Chování může být též nečinnost.
 - Tříprvkové členění
 - Hypotéza – dispozice – sankce
 - Dvouprvkové členění: Hypotéza – dispozice, resp. dispozice a sankce. (if ... then ...)
- (151 TZ) Řidič dopravního prostředku, který po dopravní nehodě, na níž měl účast, neposkytne osobě, která při nehodě utrpěla újmu na zdraví, potřebnou pomoc, ač tak může učinit bez nebezpečí pro sebe nebo jiného, bude potrestán odnětím svobody až na pět let nebo zákazem činnosti.

Podstata práva

Je třeba pamatovat na to, že právo stanoví, jak se mají lidé chovat, tj. co má být (*sollen*). Nikoli vždy se tak však chovají, není tomu tak (*sein*).

Prosazování práva nebývá dokonalé. Mnohdy je možná jen náhrada, nikoli náprava.

Obvykle je určitý výskyt porušení. Část porušení není postihována. Postihování je vždy nedokonalé.

Právní soustava a její hierarchie

- Právo se často zobrazuje jako pyramida
- Na vrcholu: ústava a ústavní zákony.
- běžné zákony (popř. zvláštní zákony).
- podzákonné předpisy celostátní.
- Právo územní samosprávy.

Existují mechanismy pro prosazování hierarchie.

Jaký je účel hierarchie práva: různá potřeba legitimacy a operativnosti při vytváření.

Hierarchie práva v Česku

- Ústava ČR, Listina základních práv a svobod a další ústavní zákony.
- Běžné zákony. Kolik jich je?
- Neprovádí se systematická kodifikace.
- Vládní nařízení a ministerské vyhlášky.
- Právo územní samosprávy (kraje, města, obce): má omezený význam.

Vytváření práva

- Předpisy vytvářejí jednotlivé orgány

Ústava – nejen parlamenty, ale též zvláštní shromáždění nebo lid v referendu

Zákony – parlamenty jako rozsáhlá volená tělesa

Podzákonné předpisy – vlády, ministerstva, ústřední úřady

Právo územní samosprávy – zastupitelstva a rady jednotek územní samosprávy.

Většinou kolegiální orgány, tj. proces navrhování, vyjednávání a schvalování.

Monokratické přijímání je vzácné, obvykle formální, fakticky rovněž připravují komise.

Zpřístupňování práva

- Kvůli právní jistotě se musí předpisy zveřejnit.

V předmoderní době čtení apod.

V 19. a 20. století úřední sbírky

(v ČR Sbírka zákonů).

Dodnes jsou úřední sbírky formálním zdrojem
(nikoli pramenem) práva.

Faktickým zdrojem práva se stávají elektronické
informační systémy, dnes vesměs internetové –
zdarma či placené (V ČR komerční databanky).

Neoficiální konsolidace potřebná pro orientaci.

Vykládání práva

- Právní pravidlo (normu) je třeba nalézt, porozumět ji v ustanoveních zákona.
- Zákonodárce je při veškerém snažení mnohdy obecný, někdy nepřesný. Mnohdy je zákonodárce unavený či neschopný, kolektiv se nedohodl, nedokázal předvídat určité situace.
- Nikdy však nelze myslet na všechny situace.
- Pro uplatnění je potřeba právní dokumenty a jejich ustanovení vyložit.
- Existují různé výkladové metody: jazyková (gramatická), smyslová (teleologická), historická, systematická.
- Výklady jsou pak nutně různé.
- Proto existují nástroje sjednocování výkladu v rámci úřadů – pokyny a soudů – soudy vyšších stupňů, nakonec soud jeden.

Ústavní právo

Ustavní právo: nejen ústavy a též další zákony. V ČR Ústava ČR (1/1993 Sb.)

- Státní zřízení: republika – parlamentní, prezidentská, konstituční monarchie, mono-bikameralismus, mono-bicefalismus (hlava exekutivy).
- Organizace státních orgánů a vztahů mezi nimi. Uspořádání územní samosprávy.
- Volby, občanství, vymezení území.

Základní práva

- Nevhodně běžně též lidská práva
- Přirozené právo versus pozitivní právo.
- Jsou stanovená na ústavní (popř. na mezinárodní úrovni): v ČR Listina základních práv a svobod (2/1993 Sb.)
- Jsou obecně formulované nároky a svobody jednotlivců.
- V řadě států se jimi proměřuje běžné právo a každodenní právní praxe.
- Vedou se spory o jejich výklad

Soukromé právo

- Upravuje vztahy mezi jednotlivci.
 - Stát umožňuje nemalou míru autonomie jednotlivcům v jejich vztazích.
 - Zpravidla stanovené ve velkých zákonících.
 - V ČR se rozpadá na občanské právo, rodinné právo, obchodní právo, pracovní právo.
 - Nové občanské právo mnohé sjednocuje
- V ČR donedávna novelizovaný socialistický občanský zákoník, nyní (nový) občanský zákoník (89/2012 Sb.)
- Zásada: co není zakázáno, je povoleno.

Subjektivita

Subjektivita jednotlivce (fyzická osoba) –
způsobilost být nositelem oprávnění a
povinností

Svéprávnost (dříve způsobilost k právním
úkonům) – oprávnění jednat - její faktická
a formální omezování

Právnícká osoba: nástroj pro činnost
kolektivů či pro oddělený majetek
(jednotlivé druhy právníckých osob:
obchodní společnosti, družstva, spolky,
nadace, ústavy, veřejné subjekty).

Občanské právo – vlastnictví, závazky, dědění

Vlastnictví a další věcná práva.

Právní úkony – obecná úprava: smlouvy,
jednostranné právní úkony.

Závazkové vztahy ze smluv: jednotlivé
smluvní typy, široká možnost odlišné
úpravy, není-li určeno jinak.

Závazky ze způsobení škody či újmy
(nemajetkové škody).

Rodinné a dědické právo

V ČR donedávna zvláštní zákon o rodině, nyní v NOZ.

Manželství – vznik, průběh, zánik

- Rodičovství – určování, rodičovská odpovědnost, rozhodování za děti
- Sociálně právní ochrana dětí – dohled, správa, pěstounská péče, opatrovnictví (poručenství), osvojení.
- Dědické právo - vypořádání majetku po smrti.

Obchodní právo

- V ČR dosud zvláštní úprava – obchodní zákoník, nyní zvláštní úprava korporací.
- Úprava rejstříku, firmy, podniku
- Obchodní společnosti
- Soukromé a veřejné soutěžní právo
- Jednotlivé obchodní závazky sice nyní v NOZ společně, nicméně mají zvláštnosti.
- Ochrana hospodářské soutěže.
- Cenné papíry jako nástroje investic.

Pracovní právo

- Dříve zvláštní druh smlouvy
- Nyní rozvinutá samostatná právní úprava – zákoník práce (262/2006 Sb.)
- Výrazné omezení smluvní svobody

Omezený okruh smluvních typů

- Regulace pracovní doby, bezpečnosti práce, podmínek zaměstnání, mzdy a platu, kolektivní vyjednávání (odborové organizování se).

Občanské právo procesní

- V ČR kodifikace – občanský soudní řád (stále 99/1963 Sb.)
- Způsob rozhodování sporů ze soukromých práv: legitimace, procedura, dokazování, rozhodnutí, opravné prostředky.
- Kvalitní prosazení zájmů si žádá velkou pozornost a zpravidla právní pomoc.
- Konkurs a vyrovnání – vypořádání či zmírnění platební neschopnosti.

Správní právo

- Správní právo je rozsáhlé
- Základem je organizace státní (veřejné) správy (orgány a instituce)
- Kodifikace procedury – správní řád (500/2004 Sb.) mnoho zvláštních pravidel v zákonech
- Správní právo je pro prosazování veřejných zájmů.
- Zásada: stát prosazuje tyto zájmy na základě zákona a v jeho mezích.

Správní právo hospodářské

Veřejnoprávní regulace jednotlivých odvětví
národního hospodářství

Považuje se za součást správního práva.

Desítky a stovky zákonů a dalších předpisů

Východisko: hospodářský režim státu

Obsah: licence, kontrola, sankce

Správa zemědělství, průmyslu, služeb,
dopravy, školství a také zdravotnictví.

Finanční právo

- Svébytná součást správního práva v širokém slova smyslu, často pojímáno samostatně
- Zpravidla řada zákonů
- Právní rámec státního a veřejných rozpočtů, rozdělování a dozor nad užíváním veřejných peněz – ústavní základ
- Jednotlivé daně, poplatky, popř. odvody na sociální zabezpečení.
- Případně úprava peněžnictví.

Právo sociálního zabezpečení

- Vyspělý evropský stát je sociálním státem
 - Sociální programy:
 - (1) Sociální dávky (důchody, sociální podpora, sociální pomoc)
 - (2) Sociální služby v širokém slova smyslu (školství, sociální péče a také zdravotnictví)
 - (3) Vnější okruh sociálního angažmá státu (doprava, bydlení, kultura, sport).
- Sociální angažmá vyjadřuje právo.

Právo ochrany životního prostředí

- Rozvinulo se jako svébytná součást správního práva
- Ochrana jednotlivých složek životního prostředí a hospodaření s nimi
- regulace nakládání s odpady
- Územní plánování
- Hodnocení vlivů na životní prostředí

Trestní právo

- Potlačování nebezpečného počínání jednotlivců
- Trestní právo hmotné: obecná a zvláštní část (katalog trestných činů)
- Trestní právo procesní: postup orgánů činných v trestním řízení – velmi propracovaná.
- Orgány činné v trestním řízení: policie, státní zastupitelství, soudy
- Výkon trestu: vězení apod.
- Kodexy: trestní zákon – již přijat nový, trestní řád, odkazy na další právo.

Širší trestní právo a odpovědnost právnických osob

- Správní orgány postihují méně závažná pochybení: přestupky jednotlivců a správní delikty fyzických a právnických osob.
- Kárné právo v rámci profesních samospráv (včetně lékařské).
- Nově v ČR trestní odpovědnost právnických osob – též právnická osoba může být souzena před trestním soudem.

Soudnictví obecně

- Soudní soustavy (jednotlivé instance)
- Zabezpečují opravné prostředky a sjednocení soudní praxe
- Vztah nadřazenosti a podřazenosti
- Judikatura: představuje výklad zákonů a dalšího psaného práva.
- Proto se judikatura běžně studuje, debatuje a taky kritizuje.

Přehled českého soudnictví

- V ČR soustava vesměs nespecializovaných soudů: okresní (obvodní, městské), krajské (městský), vrchní, nejvyšší, nejvyšší správní, ústavní.
- Se soudnictvím souvisí soustava státních zastupitelství, je zde v rámci trestní represe též vazba na Policii ČR.

Územní samospráva

- Jednotky územní samosprávy v různých zemích jsou velmi rozmanité.

V Česku jsou to obce a města a výše kraje

Vlastní orgány, volby, občanství, území

Samospráva se zavádí kvůli zvládnání místních záležitostí na základě volby společenství.

Stát může samosprávu pověřovat výkonem některých svých úkolů (přenesená působnost oproti samostatné působnosti)

Samospráva má vlastní finanční zdroje.

Federalismus

- Některé státy jsou spolkové státy.
- Úplný stát = ústřední stát + dílčí státy
- Názvy jsou rozmanité, nemusí být republikánské ani demokratické
- Dvojí orgány: federální a státní
- Dvojí právo: federální a státní
- Federace musí mít nad státy převahu, totéž platí pro vztah jejich právních řádů.

Mezinárodní právo

- Na planetě je cca dvě stě států
- Státy mají vůli – jednají za ně jejich představitelé
- Mezinárodní právo – upravuje vztahy mezi státy
- Neexistuje planetární moc, vymáhají si státy vůči sobě navzájem nátlakem
- Prameny: mezinárodní smlouvy a mezinárodní obyčej.
- Mezinárodní organizace – založené státy pro jednotlivé okruhy spolupráce.
- OSN – hlavní organizace pro mír a bezpečnost.

Evropská unie

- 27 členských států včetně ČR (odchod GB dokončen!!)
- Je nadnárodní organizací – mezi mezinárodní organizací a federací
- Právo má přímý účinek a přednost před neslučitelným vnitrostátním právem.
- Existují instituce Evropské unie.
- Evropská unie zabezpečuje zejména rozsáhlou hospodářskou integraci členských států.
- Relevantní pro nás: právo EU pro zdravotnické prostředky i profesionály.

„demokratický právní stát“

Demokracie a právní stát není totéž

- Kvalita demokracie – politický život, participace občanů, legitimita a efektivita moci, konkurence a konsensus
- Právní stát (vláda práva) – dodržování práva včetně ústavních zásad a základních práv, předvídatelnost uplatňování práva, soustavnost prosazování práva (kriminalita, korupce), ochota obyvatelstva respektovat právo, vytváření rozumné a přehledné právní úpravy.

Právníci a jejich působení

- Výlučné vysokoškolské vzdělání (magisterský stupeň)
- Vyhrazené profese: soudce, advokát.
Naopak pro práci podnikového právníka a většiny úředníků není kvalifikace potřeba.
- Právníci jako společenská, ekonomická a mentální skupina.
- Morální problémy právnických profesí.

Orientace v právu

- Pro dobrou orientaci – pro každodenní potřebu.
- Vyspělé právní státy (Česko je polovyspělý) mají obrovské objemy odborné literatury – komentáře, monografie, články, sborníkové příspěvky.
- Tyto texty bývají velmi dlouhé, delší než zachycení výsledků výzkumu jiných věd.

Učebnice práva pro veřejnost

- Učebnice ekonomických fakult o právu pro ekonomy.
- Spirit M. a kol. Základy práva pro neprávnický, jednotlivá vydání.
- Multimediální učební texty pro jednotlivé kursy bakalářských studijních oborů na Právnické fakultě Masarykovy univerzity.

Dodatek 2020 / 2021

- Pandemie covid-19 jako největší drama nového 21. století.
- Bezprecedentní restrikce.
- V Česku tzv. nouzový stav.
- Krizová opatření vlády jako nástroj.
- Pandemický zákon – mimořádná opatření.
- Zásadní omezení základních práv a svobod.

České právo, zahraniční práva

- Předmět jsou „Česko-právní aspekty v medicíně“.
- Vyučuje se české právo, pokud se pro srovnání neuvede jinak.
- Zahraniční právo řeší stejné problémy, ale často jinak – v jednotlivostech.
- Platí to též pro slovenské právo.